

завжди пов'язана з браком належного уявлення хліборобів про кооперацію: залучення до кооперативної роботи відбувалося за допомогою адміністративних важелів, матеріального стимулювання, довіри до того чи іншого активіста кооперативної справи як людини. У будь-якому випадку мав місце елемент свідомого чи несвідомого обману з боку організаторів кооперативного життя або самообману з боку самих селян, які були неспроможні правильно оцінити ситуацію. Лише практичний досвід давав справжнє уявлення про кооперацію і, що не менш важливо, виставляв її серед селянського загалу як цілком реальне явище. Останнє змінювало стереотипи хліборобів щодо свого господарського життя і створювало ґрунт для масового запозичення кооперативних форм організації економічної діяльності.

1. Труды съезда представителей кооперативных учреждений Черниговской губернии (12 - 16 сентября 1907 года). - Чернигов, 1908.
2. Головка А. Г. Из дневника участкового агронома // Хлебороб. - 1908. - № 9.
3. Наше позичкове товариство // Рілля. - 1912. - Число 2.
4. Дописи // Маяк. - 1914. - № 25 - 26.
5. З життя селянських товариств // Село. - 1910. - № 2.
6. Головка А. Г. Из дневника участкового агронома // Хлебороб. - 1908. - № 9.
7. Корреспонденции // Наше дело. - 1910. - № 9.
8. Лютвий С. Як я став кооператором (оповідання) // Товариш: Кооперативний календар на рік 1919. - К., 1919.
9. Корреспонденции // Наше дело. - 1910. - № 23.
10. По Україні // Рілля. - 1913. - Число 3.
11. Письма з села // Світова зірниця. - 1910. - № 13.
12. Подольский И. М. Через полтора года в Бельчанском кр. т-ве // Хроника учреждений мелкого кредита. - 1909. - № 3.
13. Кузьминецький сільськогосподарський кружок // Світова зірниця. - 1908. - № 6.
14. Дописи // Наша кооперація. - 1914. - № 16/17.
15. З життя селянських товариств // Село. - 1909. - № 12.
16. Лотоцкий Е. А., Кальницкий И. А. Очерк о положении потребительных обществ Волынской губернии. - Житомир, 1913.
17. Павловський М. Хто такий був Василь Доманицький. - К., 1920.
18. Барановський Х. А. До 35-літнього квілею Олександра Давидовича Черненка // Комашня. - 1918. - № 45/47.
19. Немоловський Г. Памяти О. В. Юркевича // Наша кооперація. - 1913. - № 23.
20. Григорович А. Є ще порох в порохівниці! ... // Хлібороб. - 1910. - № 11.
21. Ковальчук М. З практики гуртування. В товариській роботі ховатись не годиться // Рілля. - 1911. - № 8/9.
22. Галевич В. Практичні поради по кооперації // Село. - 1910. - № 9.
23. Дописи // Слово. - 1908. - № 27.
24. Гавсевич П. И. Обзор деятельности сельскохозяйственных обществ Черниговской губернии за 1913 год. - Чернигов, 1915.
25. Наш Г. Гріхи наші // Світло. - 1913. - № 6.
26. Г. В. Товариські крамниці // Світова зірниця. - 1906. - № 29.
27. Волошиновський Г. Василь Миколайович Доманицький (по смертні споминка) // Світова зірниця. - 1910. - № 31.
27. Корреспонденция // Наше дело. - 1912. - № 15.

28. Краєвий Я. Великі роковини // Наша кооперація. - 1913. - № 15/16.

29. Дріб'язки з хліборобської справи // Хлібороб. - 1910. - № 4.

30. Дописи // Слово. - 1908. - № 28.

31. По Україні // Рілля. - 1911. - Число 18/19.

Є. П. Костик

КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЦТВО "КНИГОСПІЛКА" ТА УКРАЇНСЬКЕ СЕЛО У 1920-х рр.

Важливу роль в агрокультурній пропаганді в УСРР 20-х рр. ХХ ст. відігравали кооперативні видавництва, які збагачували селянина необхідними знаннями, сприяли підвищенню його культурно-освітнього рівня, розповсюджуючи різну літературу на селі. В архівах збереглися документи і матеріали, які висвітлюють окреслену проблему, хоча в історіографії це питання вивчалось доволі побіжно. Окремі аспекти теми відображено у працях М. Агуфа і М. Ковалю, М. В. Алімана, К. І. Вахітова, Л. І. Гольденберга, Ю. Ю. Кондуфора, М. Нечаєва [1]. Ураховуючи актуальність питання та брак спеціальних історичних досліджень із цієї проблеми, автор ставить за мету з'ясувати культурно-освітній вплив кооперативного видавництва "Книгоспілка" на розвиток аграрного сектора українського села.

НЕП реактивував кооперативну форму господарювання, відтак почали відроджуватись старі й з'являтися нові кооперативні видавництва, на які покладалося завдання підвищення культурно-освітнього рівня сільського населення шляхом забезпечення його необхідною літературою. Серед низки кооперативних видавництв, які приділяли значну увагу селу, були: "Друкар", "Рух", "Плуг", "Український робітник", "Пролетарій", а особливо "Книгоспілка" та ін.

Наукове зацікавлення насамперед викликає історія видавництва "Книгоспілка". З'явилося воно у вересні 1920 р. на підставі постанови Кооперативного комітету України "Про об'єднання кооперативно-видавничої справи в республіці", але як видавничу секцію при Вукоопспілці. „Книгоспілка” стала Всеукраїнським кооперативним об'єднанням, проте у жовтні 1920 р. радянський уряд припинив діяльність всіх кооперативних союзів, у тому числі й "Книгоспілки". Її відродження припадає на 23 листопада 1922 р., коли засновниками "Книгоспілки" стали Всеукраїнська міжкооперативна рада "Вукорада", Всеукраїнська кооперативна спілка "Вукоопспілка", Всеукраїнська сільськогосподарська спілка "Сільський господар", Всеукраїнська кустарно-промислова спілка "Укркустпромспілка", "Уцерабкоп", "Українбанк", "Коопстрах" та інші [2, 35]. Члени правління надіслали листа до Головкинкооперкому з проханням затвердити статут видавництва та внести його до реєстру кооперативних організацій. Вже 30 листопада 1922 р. "Книгоспілка" набуває юридичного статусу кооперативної організації.

Кооперативне видавництво своїм завданням ставило всебічну допомогу кооперації, у тому числі сільській. Так, у першій статті статуту зазначалося, що "Книгоспілка" має допомагати розвитку книговидавничої справи в Україні шляхом об'єднання

всіх її видів, сприяти розповсюдженню книг через посередництво кооперативних організацій, вивчати попит населення на друковану продукцію.

Кооперативне видавництво “Книгоспілка” сконцентрувало свою увагу на селі. Так, акціонерне товариство “Село-Книга” за два роки своєї діяльності не проникло в українське село, а “Книгоспілка” мала там популярність. Вона проводила роботу, яка давала прибутки [3, 3]. У 1923 р. із 45 споживчих райсоюзів 34 працювало у галузі книготоргівлі – завдяки зусиллям членів правління видавництва. Райсоюзи також створювали книготорговельні пункти та книжкові відділення, які працювали у великих населених пунктах та на залізницях. Станом на 1 січня 1924 р. таких пунктів нараховували 66. Зв’язок із райсоюзами підтримувався через філії й торгових агентів, які виїжджали на місця для реалізації торгово-фінансової програми видавництва. Агенти проводили організаційно-технічний інструктаж з налагодження книжкової торгівлі. На кінець першого року своєї діяльності видавництво мало 37 пайовиків, із них – 3 губробкопи, 5 сільгоспсоюзів та 29 потребсоюзів [3, 16]. 1 червня 1924 р. книготорговельна мережа “Книгоспілки” складалася з власних відділень та філій (понад 20 одиниць), райспоживсоюзи мали – 25, райкоопи – 13, райсільгоспсоюзи – 3. У губернських містах розташовувалося 19 магазинів, а в окружних – 28, районних – 14. Окрім власного апарату, видавництво користувалося послугами низових кооперативів, укладало з ними спеціальні пільгові угоди [4, 8–9].

24 серпня 1923 р. відбулося засідання комісії при Агітпропі ЦК КП(б)У. За його рішенням “Книгоспілка” отримала виключне право на видання літератури для села [5, 10]. Видавництво постачало свою продукцію периферії через замовлення. Видача книг проводилася райсоюзами, сільгоспсоюзами, Центральним районним комітетом (ЦРК) та первинним кооперативом для утилізації книжкових полицок. Райсоюзам книги відпускали на умовах планового договору, за яким кредит надавався на 150 днів за умови, що вони обов’язково відкриють свої книжкові магазини. Для первинних кооперативів встановлювався кредит на 6 місяців, пільгові умови, на яких “Книгоспілка” отримувала літературу, полягали у тому, що знижка становила 35 %, а при отриманні книг з оптових баз знижувалася до 30%. Отримуючи московські книги у Харкові, вона зменшувалася залежно від відправника у такий спосіб: “ГИЗ” – 32 %, на видання видавництв “Красная Нь”, “Новая Деревня”, “Московский рабочий” – 28 %, а від українських видавництв становила 35 %, хоча у Київському та Одеському відділеннях “Книгоспілки” знижка сягала – 30%. Окружні філії отримували при закупівлі книг у “ДВУ” – 25% знижки. “Книгоспілка” реалізувала продукцію на таких умовах: робсоюзам – 30 % на українські видання і 27% на видання “ГИЗ” та “Новой Деревни”, а решта видавництв – 25 %. За роздрібним продажем знижка коливалася від 10 до 25 % [4, 30]. Усе це свідчить про потужну торговельну діяльність видавництва, яке максимально використовувало кооперативну систему ведення справи. Згідно зі звітом Губвнутторгу, кооперативне видавництво “Книгоспілка” близько 75 % своєї друкованої продукції продавало селу.

17 липня 1924 р. на делегатських зборах співробітників видавництва обговорювався стан справ. Виступаючи з доповіддю, торговельний представник від “Книгоспілки” А. С. Гетлер зазначив, що видавництво спробувало зробити орієнтир на село по продажу там друкованої продукції і йому це вдалося, відтак “Книгоспілка” активно організувала при низових кооперативах суспільні книжкові полицки. Для цього було виділено держпланом довготерміновий кредит. Робота в цій галузі проводилася через райсоюзи та профорганізації, які мали шефство над селом [6, 16].

У розповсюдженні літератури “Книгоспілка” ставку робила на первинну ланку кооперації, яка виявила очевидні переваги: відсутність додаткових витрат, які могли привести до подорожчання книг, тому що кооператив проводив торгові операції у магазинах одним і тим же персоналом, разом із іншими товарами в магазинах продавали книги, що привертало увагу селянина; кооператив – це організація, що мала власні кошти, відтак могла надавати кредити підприємствам та організаціям; кооператив залучав до себе майже всіх членів села, відтак поширював серед них видавничу продукцію; кооперація на селі була своєрідним неофіційним клубом, куди у святкові дні та вільний від роботи час приходили селяни; при кооперативі діяли представники комнезамів, які на випадок необхідності впливали на хід книготорговельної роботи у селі, сільбуди та інші просвітницькі організації здійснювали шефство над книжковою торгівлею кооперативу; окрім продажу книг, кооператив інколи виносив книжкові полицки на ярмарок, базари, організував книжкові виставки, а також його члени розносили книги по хуторах та ін. [3, 3].

Єдиними осередками на селі, де можна було розпочати торгівлю книгою, створивши книжкові полиці, були кооперативні крамниці. “Книгоспілка” на пільгових умовах відпускала книги кооперативам. На початкове комплектування книжкових полицок відпускалося книжок на 50 крб. в кредит на 6 місяців, а кооперативам, які входили до складу пайовиків видавництва, надавалася додаткова знижка на 5 %. У брошурі під назвою “Книжку на село” (видання “Книгоспілки” 1925 р.) давалися практичні поради, як організувати торгівлю літературою у кооперативній крамниці, зокрема, як продавати книжки пайовикам у кредит або в обмін на сільськогосподарські продукти, видавати книжки покупцям замість здачі. Рекомендувалося залучати до продажу видань школярів, створювати шкільні кооперативи і виносити книжкову торгівлю за межі крамниці. “Використайте, – зазначалося у брошурі, – сільський ярмарок, винесіть книжку на базар у свято – й досягнете того, що замість хрестиків чи дукачиків батьки дітям, а хлопці дівчатам купуватимуть на подарунки корисну, розумну книжку” [7, 26]. Продавці кооперативних книжкових полиць одержували особисту винагороду (до 10 % від суми реалізації) за продані книжки. Це створювало матеріальну зацікавленість у реалізації літератури.

У тих округах, де спілки споживчих товариств виявляли ініціативу, вони створювали свої власні книгарні, а в інших були книгарні “Книгоспілки”. Пізніше почали розповсюджувати книги робітничі кооперативи у містах та промислових районах. Міські

книгарні постачали літературою і книжкові полиці сільських споживчих товариств. Однак перші роки існування таких полиць засвідчили, що доставка книг з віддаленого від них магазину окружного центру – справа дуже складна. Книжкові полиці не могли задовольнити попит на книги населення районного центру з мережею громадських, державних, навчальних і культурно-освітніх закладів. Для цього організувалися районні книгарні, їх створення було необхідно ще й для того, щоб виділити літературу в окрему галузь роботи кооперації, зі своїм штатом, планом, балансом.

Створення системи кооперативної книготоргівлі постійно супроводжувалося деякими труднощами. Насамперед потрібно було перебороти опір значної частини керівних працівників окружних і районних спілок споживчої кооперації, які вважали торгівлю книгою якоюсь другорядною справою. Не завжди легко було переконати і правління сільських споживчих товариств у доцільності створення в їхніх крамницях книжкових полицок. Усвідомлюючи всі труднощі, видавництво відразу розгорнуло широку пропагандистську кампанію за кооперативну торгівлю книгою, друкуючи спеціальні брошури, плакати, листівки, інструктивні матеріали та залучаючи газету “Кооперативне життя”, журнал “Нова громада” тощо.

9 лютого 1925 р. вийшла постанова колегії РНК УСРР “Про видання літератури для села”, згідно з якою “Книгоспілка” зобов’язувалася збільшити випуск сільськогосподарської літератури, зробивши книгу легкодоступною для кожного селянина [8, 122]. Оцінюючи організаційну структуру кооперативної книготоргівлі у республіці, ЦК КП(б)У постановою про “Книгоспілку” (1926 р.) відзначив: “Великі, порівнюючи з РРФСР, досягнення кооперативної книготоргівлі в Україні є результатом створення в Україні спеціального центра, що об’єднав роботу всіх видів кооперації, а також результатом організаційної роботи на периферії з боку “Книгоспілки”, причому робота ця, крім безпосереднього обслуговування периферії, йшла й лінією підготовки книжкових працівників для кооперації (курси, практиканство) і пропаганди кооперативної книготоргівлі як частини загальної культурно-освітньої діяльності кооперації” [7, 27].

Книжкова продукція “Книгоспілки” відповідала насамперед запитам сільського населення України. Видавництво випускало масову літературу з питань кооперації, сільськогосподарського виробництва, підручники, художню літературу, суспільно-політичні видання. У 1923 р. друкована продукція видавництва поділялася на: соціально-економічну і політичну література – 32,5 %, сільськогосподарську – 10,8 %, кооперативну – 2,7 %, дитячу – 2,4 %, белетристику – 12,6 %, підручники – 22 %, різну – 17%, а вже у 1926 р. частка кооперативної та сільськогосподарської літератури сягнула 41% [9, 30]. “Книгоспілка” видавала літературу з питань розвитку кооперативного руху, у тому числі матеріали XIII з’їзду РКП (б) про кооперацію, про споживчу, сільськогосподарську і кустарно-промислову кооперацію, про культурно-освітню діяльність кооперативних установ, про організацію сільського господарства, хліборобство, городництво, садівництво, пасічництво, скотарство, ветеринарію, птахівництво. Серед популярних праць із сільського господарства, які друкувалися

видавництвом, відзначаються роботи А. Бітуса “Як селянинові роздобути грошей для сільського господарства”, П. Бунта “Короткий підручник пасічництва та садівництва”, С. Вовка “Сільськогосподарське машинознавство”, Т. Гая “Парники”, А. Григоровича “Машина в сільському господарстві”, А. Силенка “Електрика на селі і кооперація” та ін. [10, 15–17]. У видавництві друкували свої твори відомі представники сільськогосподарської кооперації В. Лобов, М. Артеменко, Й. Маєвський, С. Зарудний, Н. Нечаєв, М. Агуф, І. Батюк, Б. Яблонський, П. Височинський та ін. [11, 2–4]. Про значні досягнення “Книгоспілки” у галузі видавничої діяльності свідчить той факт, що у кінці відбудовчого періоду вона за чисельністю тиражів посідала друге місце в УСРР, а за кількістю випущених назв книг – третє місце після Державного видавництва України і “Пролетарія” [12, 57].

У 1924 р. видавництво, враховуючи потребу на селі у шкільних посібниках, видало цілу низку підручників для семирічок [2, 5], але представники ДВУ критикували “Книгоспілку” за таку діяльність, тому що пріоритет у цій сфері належав лише Державному видавництву [13, 1]. Критика на адресу “Книгоспілки” ставала все частішою. У 1927 р. члени ДНМК зазначили, що “Книгоспілка” поступово перетворюється на комерційну організацію і прагне до видання рентабельної літератури, а коло її співробітників постійно поповнювалося найбільш кваліфікованою верхівкою населення – агрономами, кооперативними діячами, інтелігенцією. Щоб змінити становище, видавництву необхідно було скерувати свою роботу на широкі маси села і дати їм кооперативну, сільськогосподарську, загальнополітичну, художню літературу, а також дешеві книжки, збільшити її тираж, зменшивши обсяг, поліпшити якість продукції у всіх аспектах, особливо в ідеологічному плані, а також базувати свою роботу не лише на основі вимог книготорговельного апарату, а передусім на основі вимог партії [14, 71].

3 липня 1929 р. Комітет у справах друку видав розпорядження про зосередження всієї книготорговельної справи у районі та на селі в руках кооперації (за винятком Донбасу, де в окремих районах тимчасово зберігалася мережа ДВУ), а також зобов’язав “Книгоспілку” збільшити кількість районних книгарень з розрахунку, щоб до кінця 1929 р. ними було охоплено всі райони. Мережу сільських книготорговельних пунктів передбачалося подвоїти до кінця 1929/30 р., тобто на “Книгоспілку” покладалося завдання повністю сконцентрувати всю кооперативну книготоргівлю УСРР до кінця 1929 р. [8, 266]. З метою поліпшення постачання кооперативної книготорговельної периферії та прискорення крамообігу постановою Комітету передбачалося, що відпуск літератури для кооперації видавництва проводитимуть на підставі генеральних угод з “Книгоспілкою” таким чином, щоб постачання окружній мережі та великим районним місцям велося безпосередньо з видавництва, з рахунок “Книгоспілки”. Видавництва, з якими “Книгоспілка” укладала угоди на закупівлю друкованої продукції, узгоджували з нею наклад своїх видань. Водночас їм надавалося право контролювати через своїх уповноважених ті видання, що їх розповсюджувала кооперація.

Великою перевагою у роботі “Книгоспілки” над іншими виданнями став друк україномовної літератури, адже майже все населення села розмовляло українською мовою і потребувало відповідної продукції. Так, 3 липня 1923 р. звітуючи перед Колегією Наркомосу УСРР, голова ЦУДу І. Кулик висунув “Книгоспілку” на четверте місце за показниками друкованої української книжки, яка поступалася лише ДВУ, “Руху”, “Друкарю” [15, 31]. Однак ця позиція постійно змінювалася і коливалася між другим і третім місцем. У 1924 р. “Книгоспілка”, маючи попит підручників на селі, видала їх цілу низку, починаючи для шкіл першого ступеня та закінчуючи підручниками, які необхідні були для семирічок, всі вони були видані українською мовою [3, 5]. У відсотковому відношенні із загальної кількості виданої літератури на цей період показник був таким: Харків – укр. 67%; рос. 33%; Київ – 81,6%; 18,4%; Одеса – 44%, 56%; Житомир – 72%, 28%; разом – 70,7%, 29,3% [16, 185].

Значну роль відіграла “Книгоспілка” у підготовці книгарів для села. Видавництво до сільського книгаря підходило як до кооператора, культурного робітника спеціаліста-книгаря, організатора книжкової роботи на основах комерційного розрахунку. Відповідно до цього й було розроблено програму сільських курсів, які у середньому тривали 14 днів [17, 143]. Програма поділялася на такі частини: загальнокооперативні та книготорговельні теми, бібліографія, організація та практика книгарні, робота з канцкраном. Основними методами роботи були лекції-бесіди та практиканство.

На сільські курси слухачів набирали здебільшого з числа молоді. Наприклад, на Київських курсах із 28 слухачів у віці до 20 років було 10 осіб, до 25 р. – 15, більше 25 р. – 3, серед них були і чоловіки, і жінки, чоловіків – 23, жінок – 5. На курсах навчалися за національним походженням переважно українці та євреї, серед них українців було 22, євреїв – 6. За соціальним становищем службовців було 15, робітників – 3, селян – 10, їхній освітній рівень мав також нерівномірний характер. Так семирічну освіту мало 17 чоловік, середню та профшколу закінчило 5, незакінчену семирічну та хатню освіту мало 6. За партійною ознакою членів КП(б)У було 3, ЛКСМУ – 17, безпартійних – 8. За стажем кооперативної роботи до 1 року навчалася – 10, до 3 років – 2, без стажу – 16, книготорговельний стаж до 3 місяців мало – 5 осіб, до 6-ти – 2, до 1 року – 2, серед них бібліотекарів – 10, ліквідаторів неписьменності – 4, учителів – 1. Серед слухачів, які постійно мешкали на селі, було – 23 чоловіки. Командировано від книготорговельних кооперативних організацій – 28, від райспілок і “Книгоспілки” – 2, робкоопів – 4, Сільськогосподарських товариств – 22 [17, 145]. За невеликим винятком, це був типовий склад курсантів сільських книготорговельних курсів. Як бачимо, тут переважає молодь з громадським і культурним стажем, але без книготорговельного і навіть кооперативного. Курсанти, як правило, перебували на утриманні “Книгоспілки”. Вартість курсів становила від 300 до 900 крб. залежно від місця влаштування та кількості слухачів, пересічні витрати на курсанта – 30-40 крб.

Отже, кооперативне видавництво “Книгоспілка” у 1920-х рр. виявилось своєрідним монополістом у

розповсюдженні друкованої продукції на селі, що сприяло підвищенню культурно-освітнього рівня селян, поширенню технологій та методів ведення сільського господарства.

Таким чином, на прикладі одного кооперативного видавництва ми з’ясували питання про його внесок у розвиток агропромислового комплексу. Однак слід зазначити, що у цілому проблема вивчення взаємодії кооперативних видавництв з аграрниками у часи розбудови сільського господарства є малодослідженою і потребує більш ґрунтовного та об’єктивного розгляду.

1. Агуф М., Коваль М. *Книгу в маси*. – Харків, Книжкова палата УСРР, 1965; Алиман М. В. *Роль потребительской кооперации в осуществлении социально-экономической политики партии: Тезисы доклада обласной научно-теоретической конференции*. – Полтава, 1988; Вахитов К. И. *Потребительская кооперация СССР*. – М.: Экономика, 1991; Гольденберг Л. И. *Книга и книжное дело в Украинской ССР: Соб. Документов и материалов 1917-1941*. – К.: Наукова думка, 1985; Кондуфор Ю. Ю. *Культурне будівництво в Українській РСР 1917-1927: Збірник документів і матеріалів*. – К.: Наукова думка, 1979; Нечаев М. *Книжка та її покупець на селі*. – К.: Український науковий інститут книгознавства, 1929. – 50 с.; Нечаев М. *Готування кооперативних книжкових робітників на Україні // Бібліологічні вісті*. – 1927. – № 3.
2. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України)*. . . – Ф. 292. – Оп. 1. – Спр. 35.
3. ЦДАВО України. – Ф. 292. – Оп. 1. – Спр. 78.
4. ЦДАВО України. – Ф. 174. – Оп. 1. – Спр. 77.
5. ЦДАВО України. – Ф. 292. – Оп. 1. – Спр. 47.
6. ЦДАВО України. – Ф. 292. – Оп. 1. – Спр. 51.
7. Агуф М., Коваль М. *Книгу в маси*. – Харків, Книжкова палата УСРР, 1965.
8. Гольденберг Л. И. *Книга и книжное дело в Украинской ССР: Соб. Документов и материалов 1917-1941*. – К., “Наукова думка”, 1985.
9. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 6. – Спр. 724.
10. “Книгоспілка”. *Каталог українських книжок*. – Харків: Книгоспілка, 1925.
11. *Всеукраїнська кооперативна книготорговельна та видавнича спілка “Книгоспілка”. Каталог видань “Книгоспілки” на 1 травня 1925 р.* – Х.: Книгоспілка, 1925.
12. Молодчиков О. В. *Книга Радянської України*. – К.: Політвидав України, 1974.
13. Пасталан М. “Торгівля книжками” // *Вісті ВУЦВК*. – 1925. – 5 серпня.
14. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 7. – Спр. 255.
15. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 2. – Спр. 928.
16. *Хроніка. Книжкова справа*. // *Бібліотечні вісті*. – 1925. – № 1/2.
17. Нечаев М. *Готування кооперативних книжкових робітників на Україні // Бібліологічні вісті*. – 1927. – № 3.

А.Г. Морозов

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ОБСТАВИНИ ДІЯЛЬНОСТІ СЕЛЯНСЬКИХ КООПЕРАТИВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ДОБУ НЕПУ

Аналіз досягнень і прорахунків, а головне невиконаних можливостей НЕПу, неможливий без глибокого, всебічного і об’єктивного аналізу того, за яких умов, на якому політичному тлі вирішувалися